

Tot besluit

We keren terug naar het begin van dit artikel. Zoals gebleken is, rekende Kuenen Colenso niet tot de werkelijk grote geleerden. Was het dan louter uit bewondering voor het kloeke optreden van de bisschop dat Kuenen al in 1865 heel uitvoerig inging op diens rol in de Engelse kerkstrijd en in het tegen hem in Zuid-Afrika aangespannen proces? Naar het zich laat aanzien, had Kuenen met zijn artikel in *De Gids* en later met zijn biografische schets meer op het oog dan de Nederlandse intelligentsia te informeren omtrent een stukje eigentijdse Engelse en Zuid-Afrikaanse kerkgeschiedenis. Klaarblijkelijk ging het hem er om zijn landgenoten door zijn uiteenzetting duidelijk te maken dat in tegenstelling tot wat van de zijde der orthodoxie beweerd werd, niet de orthodoxie, maar het modernisme de ware erfgenaam van de Reformatie is. 'En nog worden er gevonden, die niet toegeven, dat de orthodoxie van heden eene andere is dan die van gisteren en eergisteren!', zo verzuchtte hij.⁵⁶ Daarbij had hij zonder twijfel ook landgenoten voor ogen.

De hardnekkigheid waarmee in weerwil van de opkomst van de moderne bijbelwetenschap traditionele en behoudende interpretaties aanhang behielden en nieuwe verdedigers vonden, verbijsterde Kuenen niet alleen, maar verontrustte hem ook. Klaarblijkelijk onderkende hij daarin een bedreiging voor de zege van het modernisme. In elk geval negeerde hij studies uit orthodoxe hoek niet, maar kon hij daartegen fel van leer trekken. Zo schreef hij in 1856 een vernietigende recensie over het eerste deel van de *Christologie*⁵⁷ van J.J. van Oosterzee (1817-1882), die Van Oosterzee, diep gekrenkt als hij was, beantwoordde in een naschrift in het in 1857 gepubliceerde tweede deel van zijn *Christologie*. Kuenen greep het naschrift aan om de verdenking dat hij het persoonlijk op de auteur gemunt had weg te nemen en om hem als wetenschapsbeoefenaar nog eens genadeloos af te straffen.⁵⁸ In zijn dupliek schrijft hij over Van Oosterzee o.a. 'Zijne onmiskenbare talenten bewonder ik opregt. Maar, noch zijn geloof aan de Godheid zijns Heeren, noch ook zijn meesterschap over taal en vorm geeft hem eenige de minste aanspraak op toegevendheid, wanneer hij een boek schrijft over een onderwerp, waarin hij vreemde dwalingen verdedigt; wanneer hij, eindelijk, de gevoelens zijner tegenpartij, in plaats van ze te wederleggen, in de oogen der goede gemeente brandmerkt als ongelooft.' (p. 179) Zelfs schuwde Kuenen een pathetische toon niet. Zich direct tot Van Oosterzee richtend liet hij zich verleiden tot de volgende uitspraken: 'Het ontbreekt u geenszins aan scherpszinnigheid; ook niet, althans niet in de eerste plaats,

aanvullingshypothese heeft opgegeven. Daarmee valt zijn opvatting echter nog niet samen met die van Kuenen. Ingrijpend zijn nog de verschillen van inzicht met betrekking tot de ouderdom van de priesterlijke verhaalsof. Dit ondanks het feit dat ook volgens Kuenen het priesterlijke werk oude elementen bevat Vgl. Houtman, *Pentateuch*, 103-6.

55. Onderstaande gegevens zijn ontleend aan een te Pretoria op 18 april 1886 geschreven brief, die deel uitmaakt van de Colensiana in de Dousa-afdeling. Uit de ondertekening valt de naam van de afzender, die zichzelf in de brief beschrijft als een slachtoffer van politieke verwickelingen, niet te reconstrueren.

56. *De Gids*, 27.

57. Met de ondertitel *Onderzoek naar den persoon en het werk des Verlossers: Een handboek voor christenen die willen weten in wien zij gelooven* (Rotterdam, 1855). De recensie verscheen onder de titel 'Christologie van het Oude Verbond' in *Godgeleerde Bijdragen* 30 (1856), 25-67, 128-74.

58. In *Godgeleerde*